

BÀI SỐ NĂM
BÀI THƠ TỰ TRÀO 排詩自嘲

1. BÀI THƠ TỰ TRÀO
2. THỂ THƠ
3. HỌC CHỮ
 - CHỮ GIẢ TÁ
 - CHỮ SÁNG TẠO
 - TỰ MỚI
4. PHÂN LOẠI CHỮ NÔM
5. PHỤ LỤC
 - CÁC BÀI TỬ TUYỆT
 - VỊNH CẢNH TẾT

I. BÀI THƠ TỰ TRÀO

些 拱 拯 霸 拱 拯 鬲
拯 瘳 拯 脰 沕 漾 漾
棋 當 換 局 空 群 湑
鉞 渚 輸 更 匱 者 廊
翔 呶 啞 罨 呷 八 索
殺 媒 噉 沕 噉 宮 湯
些 魁 些 唳 朱 些 咏
勢 拱 碑 撐 拱 榜 鑛

LÊ VĂN ĐĂNG
GIỚI THIỆU CHỮ NÔM CẤP MỘT

II. THỂ THƠ

BÀI THƠ TỰ TRÀO trên đây viết theo thể *thất ngôn bát cú*, luật trắc vần bằng.

TÁC GIẢ : Tam Nguyên Yên Đổ Nguyễn Khuyến (1835-1909).

NGUỒN : 三元安堵詩歌 柳文堂藏板 Tam Nguyên Yên Đổ Thi Ca, bản Liễu Văn Đường (1925)

排詩自嘲

BÀI THƠ TỰ TRÀO

[luật TRẮC vần BẰNG]

些拱拯霸拱拯鼻	TA CŨNG CHẴNG GIÀU CŨNG CHẴNG SANG	t T b B t T B <v>
拯瘃拯腓沕漾漾	CHẴNG GÀY CHẴNG BÉO VẼN DÀNG DÀNG	b B t T t B B <v>
棋當擲局空群渌	CỜ ĐANG DỠ CUỘC KHÔNG CÒN NƯỚC	b B t T b B T
鉞渌輸更匏者廊	BẠC CHỮA THẬU CANH ĐÃ GIÃ LÀNG	t T b B t T B <v>
翔嘸訥罽咄八索	MỜ MIỆNG NÓI RA GÀN BÁT SÁCH	t T b B b T T
稊媒噉沕噉宮湯	MỀM MÔI CHÉN VẼN TÍT CUNG THANG	b B t T t B B <v>
些甃些噉朱些咄	TA NGÒI TA GÓM CHO TA NHỀ	b B t T b B T
勢拱碑撐拱榜鑊	THỀ CŨNG BIA XANH CŨNG BẰNG VÀNG	t T b B t T B <v>

DIỄN XUÔI : Ta có giàu sang gì đâu, xem ra người cũng vừa phải, lại cờ bạc rượu chè, nói năng khiếm nhã . Ta thật là góm ghê, không xứng là nhà khoa bảng .

III. HỌC CHỮ

A. CHỮ GIẢ TÁ (75%)

SỐ	CHỮ	HÁN VIỆT	NÔM	BỘ THỦ	NGHĨA	CHÚ THÍCH
125	排	bài	bài	thủ 才 64	loại ra, gạt ra	mượn âm
126	詩	thi	thơ	ngôn 149	thơ, văn vần	mượn âm + nghĩa
127	自	tự	tự	tự 自 132	mình, bởi	mượn âm + nghĩa
128	嘲	trào	trào	khẩu 口 30	điều cợt	mượn âm + nghĩa
129	些	ta	ta	nhị 二 7	ít	mượn âm gần đúng
130	拱	cũng	cũng	thủ 才 64	chấp tay	mượn âm
131	拯	chững	chẳng	thủ 才 64	gốc, vốn	mượn âm gần đúng
132	腓	biểu	béo	nhục 肉月 130		mượn âm gần đúng
133	沕	vật	vẫn,vấn,vất	thủy 水 85	sâu	mượn âm gần đúng
134	漾	dạng	dạng,dàng	thủy 水 85	nước sóng sánh	mượn âm gần đúng
135	棋	kỳ, ký	cờ	mộc 木 75	cờ	mượn âm + nghĩa
136	當	đương,đang	đương,đang	điền 田 102	bấy giờ	mượn âm + nghĩa
137	局	cuộc,cục	cuộc,cục	thi 尸 44	ván cờ	mượn âm + nghĩa

LÊ VĂN ĐẶNG
GIỚI THIỆU CHỮ NÔM CẤP MỘT

138	空	không	không	huyết 穴 116	trống không	mượn âm + nghĩa
139	群	quần	còn	dương 羊 123	bầy	mượn âm gần đúng
140	渚	nhược	nước	thuỷ 氵 85	tên sông	mượn âm gần đúng
141	鉞	bạc	bạc	kim 金 167	bạch kim	mượn âm
142	渚	chử	chưa	thuỷ 氵 85	bãi nhỏ	mượn âm
143	輸	thâu, thú	thâu, thú	xa 車 159	chuyển dần	mượn âm
144	更	canh, cánh	canh, cánh	viết 日 73	đổi	mượn âm
124	者	già	già	lão 老 125	áy	tiếng kèm
145	廊	lang	làng	thuỷ 氵 85	mái hiên	mượn âm gần đúng
146	訥	nột,niệt	nói	khẩu 口 30	reo hò	mượn âm gần đúng
013	八	bát	bát	bát 八 12	số 8	mượn âm + nghĩa
147	索	tác, sách	sách	mịch 糸 120	dây tơ	mượn âm
148	媒	môi	môi, mai	nữ 女 38	mối	mượn âm
149	宮	cung	cung	miên 宀 40	cung	mượn âm + nghĩa
150	湯	thang	thang	thuỷ 氵 85	nước nóng	mượn âm + nghĩa
151	朱	chu	cho	mộc 木 75	đỏ	mượn âm gần đúng
152	勢	thé	thé	lực 力 19	thé lực	mượn âm
153	碑	bi	bia	thạch 石 112	bia	mượn nghĩa
154	撐	xanh	xanh	thủ 扌 64	chống giữ	mượn âm
155	榜	bảng	bảng	mộc 木 75	bảng	mượn âm + nghĩa
156	鑛	hoành	vàng	kim 金 167	chuông lớn	mượn tự dạng

B. CHỮ SÁNG TẠO (25%)

SỐ	NÔM	ÂM	THÀNH PHẦN	CHÚ THÍCH
157	霸	giàu	Ý 巨 (cự) + âm 朝 (trào)	giàu sang có chung 巨
158	鬪	sang	Ý 巨 (cự) + âm 郎 (lang)	giàu sang có chung 巨
159	瘡	gày	Ý 疒 (nạch) + âm 其 (kỳ)	疒 (nạch) chỉ bệnh tật
160	揆	dờ, giờ	Ý 扌 (thủ) + âm 與 (dữ)	扌 (thủ) chỉ hành động tay
161	匱	đã, đã 拖	拖 → 匱	mượn âm, bỏ bộ 扌
162	𦉳	mở	Ý 開 (khai) + âm 美 (mỹ)	chuyển âm: mỹ → mở
163	𦉳	miệng	Ý 口 (khẩu) + âm 𠂔 (mãnh)	chuyển âm: mãnh → miệng

LÊ VĂN ĐẶNG
GIỚI THIỆU CHỮ NỖM CẤP MỘT

164	罨	ra	Ý 出 (xuất) + âm 哭 (la)	chuyển âm: la → ra
165	𦉳	gàn	Ý 口 (khẩu) + âm 肝 (can)	chuyển âm: can → gàn
166	𦉳	mềm	Ý 柔 (nhu) + âm 𦉳 (mảm)	𦉳 là dị thể của 𦉳 (mảm)
167	𦉳	chén	Ý 口 (khẩu) + âm 𦉳 (chiến)	chuyển âm: chiến → chén
168	𦉳	tít	口 (khẩu) 𦉳 (dấu nháy) + 節 (tiết)	chuyển âm: tiết → tít
169	𦉳	ngôi	Ý 坐 (toạ) + âm 𦉳 (ngôi)	chuyển âm: ngôi → ngôi
170	𦉳	góm	Ý 口 (khẩu) + âm 劍 (kiếm)	chuyển âm: kiếm → góm
171	𦉳	nhĩ, nhẽ	口 (khẩu) 𦉳 (dấu nháy) + 尔 (nhĩ)	尔 là dị thể của 爾

PHỤ CHÚ

- Chữ “gàn 𦉳 số 165” có mấy cách viết khác lấy âm từ chữ càn 乾: 乾, 𦉳 & 𦉳
chuyển âm: càn → gàn .
- Chữ “tít 𦉳 số 168” có cách giải thích khác: Ý 口 (khẩu) + âm 節 (tiết). Theo nguyên tắc chung, khi chữ khẩu không có chút liên quan gì với ý nghĩa của chữ, ta ghi đó là **dấu nháy**.
- Bài thơ ghi lại vài nét chấm phá trong lời than thở về cuộc đời của tác giả .

B. TỪ MỚI

DỜ CUỘC 擲局: chưa xong cuộc cờ .

KHÔNG CÒN NƯỚC 空群渌: hết nước đi hợp lý, xin hoà hay chịu thua .

CHỮA THẦU CANH 渌輸更: chưa xong canh bạc ;

thông thường THẦU CANH chỉ *suốt năm canh* .

Chữ đồng âm “canh”: 更, 埂, 粳.

thâu **canh** 輸更 (suốt năm canh); canh ổ 更鼓 (trống canh)

điền **canh** 田埂 (bờ/thửa ruộng); **canh** yển 埂堰 (bờ đê)

canh đào 粳稻 (lúa gié non) ; **canh** mễ 粳米 (lúa nếp)

[cần lưu ý đến thứ tự các chữ Hán Việt và Quốc ngữ]

GIÃ LÀNG 者廊: bỏ cuộc lưng chừng .

CHÉN VẮN 𦉳沔: chén rượu (vắn = đục ngầu) .

TÍT CUNG THANG 𦉳宮湯: say mềm.

GÀN BÁT SÁCH 𦉳八索: dở dở ương ương .

BIA XANH 碑撐: bia đá .

BẢNG VÀNG 榜鑛: bảng thép vàng ;

thi đậu tiến sĩ, tên được ghi vào bảng vàng , sau đó được khắc vào bia đá .

[CUỘC CỜ 局棋] [CANH BẠC 更鉞] [CHÉN VẮN 𦉳沔]: cờ bạc rượu chè là ba trong bốn bức tường sập ngã.

IV. PHÂN LOẠI CHỮ NÔM

Chữ Nôm có hai loại chính : CHỮ VAY MƯỢN HAY GIẢ TÁ (mượn tạm) và CHỮ SÁNG TẠO .

Trong giai đoạn đầu, chữ giả tá, được mượn tạm dùng khá nhiều. Dần dần, chữ sáng tạo thay thế một phần chữ giả tá, làm chữ Nôm trong sáng hơn .

Thí dụ: Trong truyện Kiều, câu 225 “Thưa rằng chút phận ngây thơ”, bản LÂM NOA PHU chép (1870) 疎浪跡分癡疎 ... Cùng một chữ 疎, đầu câu đọc “thưa 疎” (thưa rằng), cuối câu đọc “thơ 疎” (ngây thơ) . Hơn 30 năm sau, bản KIỀU OÁNH MẬU chép (1902) 疎浪跡分癡疎 ... với chữ SÁNG TẠO 疎(thưa) = 讠 口(khẩu)+ âm 疎 (thơ) [thêm bộ 讠 vào chữ GIẢ TÁ 疎]

A) Chữ GIẢ TÁ : Có ba trường hợp vay mượn nguyên dạng chữ Hán làm chữ Nôm :

- o chỉ mượn âm đọc : 些拱拯脰沕漾群渚鉞渚輪者訥媒朱勢撐八索鑽
- o chỉ mượn ý nghĩa : 碑 (bi = bia), 棋 (kỳ = cờ)
- o mượn cả hai, âm và nghĩa : 當局空更宮

Chú Thích : Chữ 鑽 vàng = 讠 金 (kim) + âm 黃 (hoàng), trùng hợp với chữ 鑽 (hoành = chuông lớn); có thể gọi đó là **chữ GIẢ TÁ mượn tự dạng** .

B) Chữ Nôm Sáng Tạo : 霸 鬪 痕 揶 翔 唼 罨 哂 虺 噉 啣 齷 咏

1. Mượn âm hay nghĩa chữ Hán và viết gọn : 拖 (đà = kéo) → 匏 (đà, đả)
2. Gồm hai thành phần một chỉ ý nghĩa, một chỉ âm đọc .

Thí dụ :

霸 (giàu) = 讠 巨 (cự) + âm 朝 (trào)

鬪 (sang) = 讠 巨 (cự) + âm 郎 (lang)

- Hai chữ đi đôi 霸 (giàu)鬪 (sang) có chung một thành phần chỉ ý 巨 (cự = lớn, có danh); thông thường phần chỉ ý là một bộ thủ, ở đây thành phần chỉ ý 巨 (cự) thuộc bộ 工 số 48
- Riêng thành phần chỉ âm có thể dùng làm chữ GIẢ TÁ mượn âm .

Thí dụ: 朝 (trào) giàu ; 郎 (lang) sang .

V. PHỤ LỤC 1 : CÁC BÀI TỨ TUYỆT

Từ một bài Thất Ngôn Bát Cú [1-8] có thể trích ra bốn bài Tứ Tuyệt

[3, 4, 5, 6], [1, 2, 7, 8], [1, 2, 3, 4], và [5, 6, 7, 8]

0	排詩自嘲	BÀI THƠ TỰ TRÀO	[luật TRẮC vàn BẰNG]
1	些拱拯霸拱拯鬪	TA CŨNG CHẴNG GIÀU CŨNG CHẴNG SANG	t T b B t T B <v>
2	拯痕拯脰沕漾漾	CHẴNG GẦY CHẴNG BÉO VẴN DÀNG DÀNG	b B t T t B B <v>
3	棋當揶局空群渚	CỜ ĐANG DỜ CUỘC KHÔNG CÒN NƯỚC	b B t T b B T
4	鉞渚輪更匏者廊	BẠC CHỮA THẬU CANH ĐÃ GIẢ LÀNG	t T b B t T B <v>
5	翔唼訥罨哂八索	MỜ MIỆNG NÓI RA GÀN BÁT SÁCH	t T b B b T T
6	虺媒噉沕啣宮湯	MỀM MÔI CHÉN VẴN TÍT CUNG THANG	b B t T t B B <v>
7	些齷些啣朱些咏	TA NGÒI TA GÓM CHO TA NHỂ	b B t T b B T

8 勢拱碑撐拱榜鑽 THẾ CŨNG BIA XANH CŨNG BẢNG VÀNG **t T b B t T B <v>**

BÀI TỨ TUYỆT số 1 [3, 4, 5, 6]

棋當換局空群諾	CỜ ĐANG DỠ CUỘC KHÔNG CÒN NƯỚC	b B t T b B T
鉞渚輪更匏者廊	BẠC CHỬA THẬU CANH ĐÃ GIÃ LÀNG	t T b B t T B <v>
翺嘸訥罽聃八索	MỜ MIỆNG NÓI RA GÀN BÁT SÁCH	t T b B b T T
穉媒噉沕噉宮湯	MỀM MÔI CHÉN VẦN TÍT CUNG THANG	b B t T t B B <v>

BÀI TỨ TUYỆT số 2 [1, 2, 7, 8]

些拱拯霸拱拯鼻	TA CŨNG CHẼNG GIÀU CŨNG CHẼNG SANG	t T b B t T B <v>
拯痲拯脰沕漾漾	CHẼNG GÂY CHẼNG BÉO VẦN DÀNG DÀNG	b B t T t B B <v>
些甦些唼朱些咻	TA NGÒI TA GÓM CHO TA NHỂ	b B t T b B T
勢拱碑撐拱榜鑽	THẾ CŨNG BIA XANH CŨNG BẢNG VÀNG	t T b B t T B <v>

BÀI TỨ TUYỆT số 3 [1, 2, 3, 4]

些拱拯霸拱拯鼻	TA CŨNG CHẼNG GIÀU CŨNG CHẼNG SANG	t T b B t T B <v>
拯痲拯脰沕漾漾	CHẼNG GÂY CHẼNG BÉO VẦN DÀNG DÀNG	b B t T t B B <v>
棋當換局空群諾	CỜ ĐANG DỠ CUỘC KHÔNG CÒN NƯỚC	b B t T b B T
鉞渚輪更匏者廊	BẠC CHỬA THẬU CANH ĐÃ GIÃ LÀNG	t T b B t T B <v>

BÀI TỨ TUYỆT số 4 [5, 6, 7, 8]

翺嘸訥罽聃八索	MỜ MIỆNG NÓI RA GÀN BÁT SÁCH	t T b B b T T
穉媒噉沕噉宮湯	MỀM MÔI CHÉN VẦN TÍT CUNG THANG	b B t T t B B <v>
些甦些唼朱些咻	TA NGÒI TA GÓM CHO TA NHỂ	b B t T b B T
勢拱碑撐拱榜鑽	THẾ CŨNG BIA XANH CŨNG BẢNG VÀNG	t T b B t T B <v>

VI. PHỤ LỤC 2: CẢNH TẾT

薺外薺箕餽嘸薺	Năm ngoài năm kia đối suýt chết
薺尪風流匏罽噉	Năm nay phong lưu đà ra phét
禿務禿占駱群鬣	Thóc mùa thóc chim trĩ còn nhiều
錢嬭錢工猪者馱	Tiền nợ tiền công chưa trả hết
舂茹豉易揜餅蒸	Trong nhà dậm dị gói bánh chưng
外韜嘒哺噉終舄	Ngoài cửa bi bô rử chung thịch
些約夷特買如勢	Ta ước gì được mãi như thế
係馱節末辰吏節	Hết hết tết rồi thì lại tết

NGUỒN : Tam Nguyên Yên Đổ Thi Ca, *Bài thơ vịnh cảnh tết*, trang 16b

PHỤ CHÚ : Có nhiều cách viết chữ **thịch** 舄 舄 舄 舄 舌 đều lấy âm **thiệt**.

HẾT BÀI NĂM